

науково-пошукова праця лягає на плечі укладачів. У її коло входять мовні питання, встановлення авторів анонімних і модифікованих творів, розкриття псевдонімів і криптонімів, визначення назв та місць знаходження друкарень, міст і населених пунктів, де було видано твори, тощо. Для цього залучається обширна довідкова література, ведуться архівні пошуки, залучаються вчені-фахівці з різних галузей знань.

Особливої уваги потребує формування фонду "Україніка" (за дореволюційний період). Він нагромаджується на основі даних, зібраних з усіх бібліотек світу. Паралельно формується база даних. Шляхи комплектування такого фонду різні:

1. Дашкевич Я.Р. Репертуар української книжки, 1798–1917 рр., коли він буде? // Наука і культура. Україна. – 1990. – Вип.24. – С.163–173.
2. Ковалевський Ю. Бібліографія і український бібліографічний інститут. – К., 1919. – 16 с.
3. Максименко Ф. До бібліографії українознавства // Бібл. журн. – 1926. – № 8–10. – С.25–28.
4. Меженко Ю. Актуальні питання української бібліографії // Життя й революція. – 1927. – № 9. – С.284–287.
5. Меженко Ю. Теоретичні передумови організації української бібліографічної роботи // Бібліол. вісті. – 1926. – № 4. – С.48–57.
6. На шляху до створення репертуару української книжки: Протокол наради, присвяченої складанню "Бібліографії української книги, 1798–1917 рр.", яка

обмін дублетами, копіювання матеріалу, мікрофільмування та ін.

Рамки даної статті не дають змоги зупинитися на численних проблемах, що виникають у роботі над УБР. Чимало з них уже розв'язані, інші вирішуються укладачами під час роботи. Але є й такі, що не є компетенцією укладачів. Йдеться про координацію і кооперацію, координаційно-методичний центр, уточнення концепції національної бібліографії України, яка потребує визначення поняття "українська книга". Всі ці питання повинні вирішуватись на державному рівні.

- відбулася в Бібліотечі АН УРСР 21–22 груд. 1945 р. / АН України. ЛНБ ім.В.Стефаника. – Львів, Вид-ня Археогр. коміс.: Підгот. тексту і приміт. Л.Ільницької. Авт. вступ. ст. Я.Р.Дашкевич. – Львів, 1991. – 61 с.
7. Постернак С. До дискусії про український бібліографічний репертуар // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1928. – № 2. – С.87–95.
8. Сагарда М. Основні проблеми українського бібліографічного репертуару // Бібл. зб. – К., 1927. – Ч.3: Бібліографія на Україні. – С.45–59.
9. Український бібліографічний репертуар: [Проект, що його розробила бібліогр. секція н.-д. коміс. бібліотекознавства та бібліогр. ВБУ] // Журн. бібліотекознавства та бібліогр. – 1930. – № 4. – С.94–99.
10. Ясинський М.І. Українська книжка як поняття // Бібл. журн. – 1925. – № 8–10. – С.16–20.

О.П.ДОВГОПОЛА З ІСТОРІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Однією з перших серед галузевих бібліографій є сільськогосподарська.

Об'єктивні потреби у бібліографуванні сільськогосподарської літератури в Україні виникли в першій половині XIX ст. Це відбилося в діяльності Товариства сільського господарства Південної Росії (засноване 1828 р.) Бібліографічні матеріали зустрічаються на сторінках видань Товариства – "Записок" і

"Листков", починаючи з 1837 р. Головним чином це – списки літератури поточного характеру, інколи у вигляді передруків з "Земледельческой газеты" (офіційний друкований орган Міністерства землеробства і державного майна), які не повторювали повністю оригіналу, оскільки редакція намагалась надати зональну спрямованість вміщуваній бібліографічній інформації. Це досягалося шляхом цитування або в спосіб переказу окремих місць з матеріалів. Повніше принцип зональності був застосований в 1847 р., коли розпочалося

© ДОВГОПОЛА Олена Павлівна

друкування ‘‘ Библиографического указателя для хозяев Южной России ’ ’ *. Показчик було задумано як тривале поточне бібліографічне видання реєстраційного типу (головним чином статей із журналів і збірників), на базі якого редакція мала намір створити другий ланцюг системи інформування – огляди статей. Проте з невідомих причин своєї обіцянки не реалізувала.

Велику підсумкову бібліографічну роботу ‘‘ Оглавление статей, помещенных в ‘‘ Записках Общества сельского хозяйства Южной России с 1830 по 1854 г. ’ ’ було надруковано на сторінках книги ‘‘ Отчет о действиях Общества сельского хозяйства Южной России в продолжении двадцатипятилетнего его существования ’ ’ (Одеса, 1855). Автор звіту і бібліографічної праці – секретар Товариства і редактор ‘‘ Записок ’ ’ І.У.Палімпсестов.

У 70–х роках ХІХ ст. бібліографічну діяльність поновило Товариство сільського господарства Південної Росії, яке стало друкувати списки нової літератури на сторінках своїх періодичних видань.

У цей же час бібліографічну допомогу сільським господарям і спеціалістам–практикам почало надавати Київське товариство сільського господарства (засноване у 1876 р.), а пізніше Київське агрономічне товариство (засноване у 1909 р.).

Воно займалося просвітницькою діяльністю, організовувало сільськогосподарські виставки, на яких експонувалися результати агрономічної діяльності і вітчизняні книги з цієї тематики, сприяло складанню й розповсюдженню каталогів книжкових складів і магазинів. З Товариством співпрацювали видатні вчені в галузі сільського господарства. Одним з таких вчених був професор Київського університету св. Володимира, голова відділу землеробства Київського сільськогосподарського товариства Сергій Михайлович Богданов (1859–1920). Наукова спадщина (вона потребує окремого бібліографічного показника) цього вченого в галузі агрономії та фізіології рослин відома й сьогодні, але й досі мало вивчена його бібліографічна діяльність.

С.М. Богданов був прекрасним бібліографом. Широко відомий його ‘‘ Иллюстрированный сельскохозяйственный словарь: Энциклопедия сельского хозяйства ’ ’ (К., 1895), який був, можливо, першою на ті часи спробою енциклопедичного видання агрономічного напрямку в Україні.

У словнику вміщено оригінальні статті, присвячені видатним ученим того часу, а також агрономам,

агрохімікам, ентомологам, зоотехнікам тощо. Бібліографічні довідки супроводжувались бібліографічними відомостями. Це дає право стверджувати, що саме С.М.Богданов запровадив в Україні в енциклопедичних виданнях сільськогосподарського профілю бібліографічні матеріали.

В енциклопедичному словнику є також статті, які характеризують ті чи інші частини масиву первинних документів – книги, журнали, газети (вітчизняні та іноземні). Особливий інтерес становить стаття ‘‘ Литература сельского хозяйства ’ ’, де подано відомості про кращі книги того часу. Як стверджував автор, вона являла собою вичерпний показчик кращих творів друку з усіх галузей сільського господарства.

Показчик було розраховано на практиків, в його дев’яти розділах вміщено бібліографічну інформацію про майже 500 назв вітчизняних та іноземних книг, що характеризували стан сільського господарства наприкінці ХІХ ст. Показчик розпочинається статтею, де зазначено його цільове та читачке призначення, принципи добору літератури та її проблематику. Бібліографічний опис книг містить усі обов’язкові елементи, за винятком кількості сторінок видань. Вказувалась ціна книги, що мало певне значення для сільського читача. В окремому розділі подано вісім назв бібліографічних посібників (вітчизняних та іноземних), завдяки яким читач міг самостійно здійснити подальший пошук літератури. На наш погляд, цей фрагмент являв собою також першу в історії сільськогосподарської бібліографії України спробу створити показчик бібліографічних посібників. У цілому ж показчик під назвою ‘‘ Литература сельского хозяйства ’ ’, вміщений в енциклопедичному словнику, був вдалою спробою скласти бібліографічний посібник професійно–виробничого характеру.

З 1888 по 1896 рр. С.М.Богданов був редактором журналу ‘‘ Земледелие ’ ’, головним завданням якого було служіння інтересам Південно–Західного краю. Його читачі мали можливість бути у курсі всіх найважливіших сільськогосподарських новин світу, які могли б ‘‘ являти який–небудь інтерес для місцевих й взагалі російських господарів ’ ’. У журналі друкувалися оригінальні статті та переклади з усіх галузей сільського господарства, вміщувалися звіти про діяльність Київського товариства сільського господарства, його відділень і комітетів. У таких розділах журналу, як ‘‘ Новости сельскохозяйственной

литературы', 'Обзор русских и польских сельскохозяйственных журналов', 'Сельскохозяйственная библиография', подавалися відомості про нову літературу та реферати кращих видань.

З метою прискорення пошуку необхідної інформації та всебічного розкриття змісту річного комплексу журналу вміщувались допоміжні покажчики алфавітний покажчик авторів статей, алфавітно-предметний покажчик назв статей, алфавітний покажчик назв малюнків.

Переважає більшість бібліографічної інформації, поданої у цих розділах, а також складена у вигляді допоміжних покажчиків до річних комплектів журналу мала науково-допоміжний та професійно-виробничий характер.

Протягом 1893–1895 рр на сторінках 'Университетских известий' С.М.Богданов друкує реферати кращої світової агрономічної літератури. Цей матеріал було видано також у вигляді щорічників за 1891 (К., 1892) і 1892 (К., 1895) роки під назвою 'Обзор успехов сельского хозяйства в 1891 году'.

В першому випуску обґрунтовувалася необхідність такого видання, зумовлена дедалі зростаючою кількістю літератури та неможливістю своєчасного знайомства з нею. Наводився приклад видання збірників рефератів агрономічних робіт у Німеччині. На той час російською мовою складалися лише списки статей, що з'являлися в періодичній агрономічній пресі, або випадкові реферати в оглядах преси, вміщені на сторінках 'Земледельческой газеты' (Москва) чи журналу 'Сельское хозяйство и лесоводство' (Київ).

'Обзоры успехов сельского хозяйства в _ году' складалися з коротких рефератів найважливіших робіт по всіх галузях сільського господарства, що вийшли протягом відповідного року. Це вже була спроба створити поточну реферативну підсистему науково-допоміжної бібліографічної інформації в Україні. Розташування матеріалу в кожному випуску було тотожним. Було три великих розділи: рослинництво, зоотехнія і сільськогосподарська економіка, що відповідало програмі університетського курсу тих часів і меті С.М.Богданова задовольнити потреби вчених, викладачів і студентів в інформації про досягнення світової агрономічної науки.

У межах перших двох розділів було виділено такі підрозділи

1. 'Готовий матеріал', над яким працює сільський

господар (культурні рослини або тварини, їх властивості).

2. Вимоги, які ставить перед живими істотами природа.

3. Що дає живим істотам природа (грунт, повітря, вода тощо).

4. Що дає живим істотам господар (сільськогосподарська техніка, добрива, корми і т.ін.).

Розділ сільськогосподарської економіки такої диференціації не мав: ця галузь науково ще тільки формувалася і літератури було небагато. Тому спочатку було подано реферати робіт найбільш відомих авторів, а потім – решти.

Наприкінці 'Обзора...' наводився бібліографічний список усіх книг з питань сільського господарства, які вийшли протягом відповідного року, згідно з тими відомостями, що їх отримав С.М.Богданов.

Ця дуже важлива робота, що велася з 1893 року і до кінця XIX ст., вимагала участі багатьох фахівців і залучення відповідних коштів, і тому С.М.Богданову, на жаль, довелося від неї відмовитися.

Так само активно, як і Київське товариство сільського господарства, питаннями бібліографії, але вже на початку XX ст. почало займатися Київське агрономічне товариство. Його основною метою було сприяння вивченню та розвитку Південно-Західного краю в сільськогосподарському відношенні. Товариство підготувало широку програму своєї діяльності: скликати з'їзди діячів у галузі наукового і практичного сільського господарства; влаштовувати збори для обговорення найважливіших проблем; організовувати лекції, бесіди, курси; відкривати установи, у завдання яких входило б розповсюдження знань (школи, бібліотеки, історичні архіви, постійні та пересувні музеї, постійні та тимчасові виставки, дослідні та показові господарства, статистичні бюро, довідково-консультаційні бюро); споряджувати експедиції та екскурсії, видавати свій журнал.

Для здійснення такої програми у 1912 р. при Київському агрономічному товаристві було створено Комісію по розповсюдженню й перегляду популярної сільськогосподарської літератури.

Головою Київського агрономічного товариства було обрано В.В.Колкунова, учня К.А.Тімірязєва. З 1914 року він виконував обов'язки відповідального редактора журналу 'Вестник популярной сельскохозяйственной литературы'.

Цей часопис друкувався у Києві, у видавництві Товариства С.П.Яковлева (вул. Золотоворітська, 11). В його програмі вказувалось, що журнал, який буде виходити один раз на два місяці, вміщуватиме статті

загального змісту з оглядами популярної сільськогосподарської літератури, характеристики популярних видань із спеціальних питань сільського господарства; критичні огляди видавництв; матеріали на допомогу позашкільному розповсюдженню сільськогосподарських знань. Крім того, у "Вестнике..." передбачалося друкувати матеріали критично-бібліографічного змісту: рецензії на поточну популярну сільськогосподарську літературу, списки книг за певний період часу, а також тематичні покажчики.

В першому номері "Вестника...", який вийшов 25 травня 1914 р., було вміщено статті М.В.Неручева "Популярная сельскохозяйственная литература в ряду мер агрономической помощи" та І.О.Прилежаєва "Земледелец и популярная сельскохозяйственная книга", подано список нових популярних видань і список книг, які надійшли до редакції на відгук.

У другому номері "Вестника...", який вийшов 29 червня 1914 р., було вміщено статтю Ю.С.Єремєєва "Сельскохозяйственная литература и крестьянское хозяйство", продовження статті І.О.Прилежаєва "Земледелец и популярная сельскохозяйственная книга", списки нових популярних видань та книг, що потребували рецензування.

У передмові до першого номеру аналізувалася діяльність Комісії по розповсюдженню і перегляду популярної сільськогосподарської літератури, формулювалися її завдання, подавалася характеристика стану бібліографії сільськогосподарської літератури даного регіону. Головним своїм обов'язком Комісія вбачала оцінку поточної популярної літератури з питань ґрунтово-кліматичних умов Південно-Західного регіону. Аналіз друкованої продукції, вміщеної в обох номерах "Вестника...", свідчить, що принцип зональності в основному виконувався як під час добору літератури, так і при її реферуванні. Але типологічний аналіз показує, що тут, крім популярної літератури, було чимало практичних порад, особливо в розділах спеціального рослинництва і тваринництва, тобто літератури з виробничих питань було навіть більше, ніж популярної.

У першому номері журналу також висвітлювалися матеріали наради з питань бібліографії сільськогосподарської літератури (нарада відбулася з ініціативи Київського агрономічного товариства в лютому 1914 р. у Санкт-Петербурзі при Імператорському Вільному економічному товаристві).

Комісія по розповсюдженню і перегляду популярної

сільськогосподарської літератури, крім участі в роботі журналу "Вестник популярной сельскохозяйственной литературы", протягом 1913–1914 рр. підготувала і випустила чотири випуски "Обзоров текущей популярной сельскохозяйственной литературы" (вони, як і журнал, друкувалися в Києві у видавництві Товариства С.П.Яковлева).

Кожний випуск огляду присвячувався певній галузі сільського господарства. Зокрема, третій пропагував літературу з проблем тваринництва.

Для спеціалістів становили інтерес стаття О.О.Малігонова "Несколько слов об очередных задачах популярной литературы по животноводству", "Библиографический обзор текущей популярной сельскохозяйственной литературы", реферати робіт з питань загального та спеціального тваринництва, кормовиробництва. У випуску огляду було вміщено алфавітний покажчик видань.

У рефератах, крім звичних зауважень про ті чи інші недоліки, пов'язані з якістю видання (рисунки, шрифти), давалися важливі характеристики змісту книг та брошур, рекомендації щодо принципу зональності сільськогосподарського виробництва.

Майже водночас із діяльністю бібліографічної Комісії Київського агрономічного товариства розпочалася робота аналогічної комісії Вільного економічного товариства (ВЕТ). Почали виходити "Библиографические обзоры популярной сельскохозяйственной литературы" (СПб.; ПГ., 1914–1916). Порівняння видань обох комісій показує, що Санкт-Петербурзькі видання мали чіткіше групування літератури, яке можна було б запозичити Києву. Проте огляди ВЕТ не були оригінальними за змістом – вони дублювали бібліографічну інформацію оглядів Київського агрономічного товариства. Це простежується із аналізу зведеного допоміжного покажчика до випусків, підготовлених ВЕТ (два) та Київським агрономічним товариством (чотири). Зведений покажчик містив перелік близько 700 назв книг і журналів з позначками-посиланнями до відповідних випусків і номерів рефератів.

Але слід підкреслити, що бібліографічна діяльність Київського агрономічного товариства (так само, як і ВЕТ), на відміну від Київського товариства сільського господарства, була спрямована на подання допомоги читачу-практику, а не науковцю. Це було зумовлено обставинами, спричиненими докорінними перетвореннями, що відбувалися в сільському господарстві після столипінської реформи 1911 року. Всі

бібліографічні видання Київського агрономічного товариства мали професійно-виробничий характер.

Отже, бібліографічна діяльність сільсько-господарських товариств, їх комісій і окремих визначних учених в Україні у ХІХ-на початку ХХ ст. набула значного розвитку. Зростає досвід роботи в цій галузі, розширювалося коло тих, хто присвятив себе цій важливій справі, урізноманітнювалися форми і методи роботи. Водночас з кожним роком відчувалася відсутність певних державних структур, які б могли надати сільськогосподарській бібліографічній діяльності планомірного і систематичного характеру. Підсумки розвитку сільськогосподарської бібліографії до першої світової війни знайшли відбиття в матеріалах наради по бібліографії сільськогосподарської літератури, яка відбулася з ініціативи Київського агрономічного товариства після скликаного в Києві у 1913 р. Першого Всеросійського сільськогосподарського з'їзду. Нарада проходила в Санкт-Петербурзі у лютому 1914 року. Від Київського агрономічного товариства з доповіддю "Задачи библиографии сельскохозяйственной литературы в связи с тенденциями развития общественной агрономии" виступив І.О.Прилежаєв. Він запропонував створити на місцях при агрономічних товариствах або редакціях сільськогосподарських журналів організації нового типу, які б займалися бібліографуванням сільськогосподарської літератури, надавали допомогу місцевим видавництвам, проводили консультаційну роботу. Ці організації, на думку

доповідача, повинні були б спиратися на земські агрономічні підрозділи, сільськогосподарські товариства, запрошуючи їх спеціалістів до співпраці. У завдання таких організацій входив би облік поточної "популярної" сільськогосподарської літератури, її оцінка в цілому та з врахуванням принципу зональності з метою використання в місцевих умовах, створення бібліографічного журналу або відділу в місцевому сільськогосподарському періодичному органі.

Поряд з місцевими бібліографічними організаціями потрібно було б створити й центральний орган, якому доручити облік та реєстрацію нової сільськогосподарської літератури, координацію місцевих бібліографічних підрозділів, постачання їх науковою літературою, яка видавалася здебільшого "в центрі", видання журналу з питань позашкільної сільськогосподарської освіти із спеціальним бібліографічним відділом, організацію щорічних нарад з питань сільськогосподарської бібліографії.

За матеріалами виступу І.О.Прилежаєва з'їзд доручив Київському агрономічному товариству підготувати доповіді про принципи організації бібліографії сільськогосподарської літератури в центрі і на місцях і виголосити їх на Всеросійському з'їзді діячів сільськогосподарської преси. Але цей з'їзд через обставини військового часу не відбувся. В роботі по бібліографуванню сільськогосподарської літератури намітився спад, а згодом і руйнування досягнутого.

ЦІННИЙ ВАНТАЖ

Щедрим дарунком для України стали 40 тисяч книжок англійською мовою, що надійшли до ЦНБ ім. В.І.Вернадського АН України від американської фірми "Сорос фаундейшн". Замовником цього цінного вантажу став український фонд "Відродження", який сплатив доставку книжок з Північної Америки до Києва. З ЦНБ як з центру поширення благодійної літератури в нашій країні книжки надійшли до Київського університету ім. Т.Г.Шевченка, Державної бібліотеки України, університету "Києво-Могилянська академія" та інших установ.

Кілька сот видань з питань держави і права, довідники

передано Інституту державного управління та самоврядування при Кабінеті міністрів України, тисяча дитячих книжок – Управлінню народної освіти м.Києва і майже чотири тисячі – Державній бібліотеці України для дітей, з якої вони розійдуться по дитячих бібліотеках Черкаської, Херсонської, Тернопільської, Сумської, Рівненської, Одеської, Івано-Франківської, Закарпатської областей. Львівська і Харківська наукові бібліотеки також поповнили свої книжкові фонди щедрими дарунками з-за кордону.

Інформація
Культурно-просвітницького центру
ЦНБ ім. В.І.Вернадського

* Записки Общества сельского хозяйства Южной России. – 1847. – N 1. – С.15 – 20; N 3. – С.57 – 60.